

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»

ПЛАН-ПРОСПЕКТ

дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора
філософії

зі спеціальності 052 Політологія

Кундельський Дмитро Валерійович

Тема дослідження:

«Феномен структурного насилля та його прояви в Україні»

Науковий керівник:
доктор політичних наук,
професор Мацієвський Ю.В.

Острог - 2020

I. Постановка проблеми

Насилля було і залишається невід'ємною складовою суспільного життя з початку його виникнення. Насилля проявляється у різних формах в усіх частинах світу і зачіпає життєві інтереси мільйонів людей.

Так, за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щорічно на Землі гине понад мільйон людей, а ще більше отримує тілесні ушкодження, як в результаті замахів на власне життя і здоров'я, так і в результаті міжособових та колективних форм насилля. Загалом насилля є основною причиною смертності людей у всьому світі у віці від 15 до 44 років (ВООЗ, 2003, с.30).

Насилля – це багатогранний феномен, який вивчається з різних теоретичних і методологічних підходів. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає насилля як: „навмисне застосування фізичної сили чи влади, реальне чи у вигляді погрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або спільноти, результатом якого є (або існує високий ступінь ймовірності цього) тілесні пошкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку чи спричинення шкоди (ВООЗ, 2003, с.5). Важливий у цьому визначенні є наголос на тому, що насилля передбачає навмисне застосування сили та примусу, які не обмежуються суто фізичною шкодою. У цій роботі насилля буде розглядатися широко – не лише у його фізичному вимірі, але й у структурному та культурному.

Таке розуміння насилля дозволяє по новому поглянути на його прояви, зокрема в Україні. Так, за даними Міжнародного дослідницького центру "Інститут економіки і миру" у 2016 році Україна разом з Сирією, Південним Суданом, Єменом, Іраком, Афганістаном, Сомалі потрапила в десятку найбільш небезпечних країн світу (8-е місце) і зайняла 156 місце в загальному рейтингу мирних країн та держав із найбільшими проявами насилля за 2016 рік (Міністерство освіти і науки України, 2018).

Після здобуття Україною незалежності і до сьогодні (а саме такі часові рамки охоплює це дослідження) можна констатувати різні деструктивні явища, що супроводжуються насиллям. Частина з них стосуються недосконалого

функціонування соціальних інститутів, які часто стають на перешкоді задоволенню основних людських потреб.

Зокрема, демографічна криза в Україні є однією з системних суспільних проблем. Так за даними комплексного демографічного прогнозу України на період до 2050 року, що проводився Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, чисельність населення України зменшиться до 35 млн. (МОН, 2013).

Окрім сталого природнього приросту населення важливе значення для розвитку будь-якої країни є стійкий розвиток економіки. Проте економіка України продовжує перебувати у кризовому стані. Зокрема, однією з найважливіших ознак економічного розвитку є валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС). Аналітичне інтернет-видання «Український капітал», використовуючи дані Світового банку щодо розвитку ВВП за 2019 рік, стверджує, що українська економіка очолює список найбідніших країн Європи, маючи ВВП за ПКС на душу населення в 13 341 доларів США, поступаючись за цим показником Молдові (13 574 долари США) (Український Капітал, 2020).

В глобальному Індексі процвітання, який з 2008 року складається аналітичним центром Legatum Institute у Лондоні, Україна на 2018 рік займала 112-ту позицію зі 149 країн. На 2018 рік Україна показала кращі результати в галузі особистої свободи та освіти. Натомість, найнижчі показники були зафіксовані у сфері охорони здоров'я – 137 місце. Індекс процвітання – є оцінкою світового багатства і благополуччя. (Економічна Правда, 2017).

В 2019 році цей показник покращився (96 місце у світі із 167 країн), проте за останні 10 років (з 2009) рейтинг знизився на 10 позицій. Відзначається, що сильними сторонами України є освіта та умови життя (37 та 69 місця відповідно), а слабкі - соціальний капітал, тобто міжособистісна довіра та довіра до інституцій (148 місце) та особиста безпека (145 місце). (Економічна Правда, 2019).

Актуальною і є проблема збереження політичної корупції в Україні, що негативно впливає на економічну, безпекову чи соціальну сферу. Політична

корупція не подолана і після зміни влади у 2014 р. (Matsiyevsky, 2017) і є причиною незакінчених реформ у сфері безпеки, освіти, медицини чи правоохоронній системі (Мацієвський, 2018). Зокрема, у всесвітньому рейтингу Сприйняття корупції Україна посіла 117 місце зі 180 країн за 2020 р. Цю сходинку з показником у 33 бали разом з Україною розділяють Єгипет, Есватіні (Свазіленд), Непал, Сьєрра-Леоне та Замбія. (Українська Правда, 2021).

Звичайно ж, провідна роль в управлінні суспільством належить політичній владі, зокрема домінуючим правилам, якими вона здійснюється, тобто політичному режиму. В Україні сформувався гібридний тип політичного режиму, який визначається домінуванням неформальних правил над формальними (Мацієвський, 2005, 2012, 2018).

Укоріненість гібридного режиму з провідною роллю кланово-олігархічних структур та залежних від них ЗМІ негативно впливає на розподіл та організацію влади у суспільстві.

Такий режим вигідний елітам (Мацієвський, 2016), але це підриває довіру громадян до владних інститутів. Так, згідно з результатами опитування, що було проведено соціологічною службою Центру Разумкова з 30 жовтня по 5 листопада 2020 року, переважна більшість українців не довіряють державному апарату (чиновникам) (79% опитаних), судовій системі (75%), політичним партіям (73%), Уряду України (75%), Верховній Раді України (76%), Прокуратурі (70%), Президенту України (60%). (Центр Разумкова, 2020).

Ці дані свідчать про те, що чинні в Україні соціально-політичні інститути діють неефективно і призводять до того, що людина стає об'єктом насилля, експлуатації і контролю.

З літератури відомо, що існують такі форми насилля, які вкорінені в самій соціальній структурі суспільства і здійснюються елітами через соціальні, економічні, політичні, культурні та інші інститути (Galtung, 1969, 2000). Однак ці прояви насилля мають усталений, латентний, безособовий характер, але на відміну від прямого політичного насилля (вбивства, репресії, революції) не

завдають прямої шкоди, проте можуть здійснювати не менш деструктивний вплив на життя та свідомість людей.

Окрім внутрішніх деструктивних чинників, гострою проблемою в Україні є збройна агресія Росії у формі гібридної війни, яка ведеться також і в академічній сфері (Мацієвський, 2019, с. 55). Усе разом, зумовлює потребу перегляду усталених рамок розуміння насилля, опису його проявів і використання ненасильницьких практик взаємодії між людьми на різних рівнях суспільства.

II. Теоретична основна дослідження

Теоретичною основою дослідження є теорія насилля норвезького дослідника Йохана Гальтунга. Й. Гальтунг є визнаним соціологом, спеціалістом з аналізу та врегулювання конфліктів. Він також засновник і керівник руху „Transcend International” – всесвітньої мережі, що намагається досягти більш мирного світу шляхом використання освітніх програм, тренінгів, поширення досліджень спрямованих на трансформацію конфліктів ненасильницьким шляхом (Transcend International, 2021).

Найбільшим здобутком Й. Гальтунга є нова теорія насилля, яка розширила розуміння цього явища, включивши до нього структурний і культурний вимір. Крім того Гальтунг запропонував шляхи подолання насилля на різних рівнях. Зокрема він зазначає, що насилля присутнє тоді, коли людина зазнає такого впливу, що фактична реалізація її соматичних та ментальних можливостей є нижчою від потенціалу, яким вона володіє. Вчений вважає, що насилля – це те, що збільшує відстань між потенційним і фактичним, а також тим, що перешкоджає зменшенню цієї відстані (Galtung, 1969, p. 168).

Для ілюстрації поняття насилля Й. Гальтунг наводить приклад – якщо особа у XVIII ст. помирала від туберкульозу, то це складно розглядати як насилля, бо на той момент цього не можна було уникнути. Однак, якщо людина помирає від цієї хвороби сьогодні, незважаючи на всі медичні ресурси у світі, то це є проявом структурного насилля.

Інший приклад – життя тривалістю 30 років в неолітичний період не було насиллям, але така ж тривалість життя сьогодні (через війни чи соціальну несправедливість) також є свідченням структурного насилля.

Таким чином, розширення рамок розуміння насилля дозволяє глибше вивчати цей феномен, вказуючи на його насамперед системний характер, який може виявлятися у непрямій формі (Galtung, 1969, p.169).

Пряме насилля свідомо націлене на завдання шкоди, воно є видиме, руйнівне. Це є найбільш небезпечна його форма, що відображає поведінку, яка загрожує життю або зменшує здатність людини задовольняти основні її потреби. Прикладами такого виду насилля є вбивства, каліцтва, залякування, сексуальне насилля тощо.

Підкультурним насиллям Й. Гальтунг має на увазі ті аспекти культури, символічну сферу нашого існування, що виражаються релігією та ідеологією, а також мовою, мистецтвом, наукою, що можуть бути використані для виправдання або ж легітимації прямого чи структурного насилля.

Проблема, на думку вченого, полягає в тому, що деякі культури трактують насилля/війну як добро, а деякі типи вбивства як справедливі і навіть священні (священні війни) чи прекрасні (естетика насильства/війни) (Galtung, 1969, p.161).

Автор наводить приклади культурного насилля, зокрема у релігійній сфері. Це має місце тоді, коли в ім'я Бога здійснюється поділ на «обраних» та «необраних», справжніх віруючих та єретиків та до яких негативних наслідків (колоніалізму, імперіалізму, сексизму) таке розуміння релігії приводить.

У дослідженнях Гальтунга наводяться приклади культурного насилля і в ідеологічній сфері, зокрема ідеології національних держав з теологічною основою як «обраних Богом» на прикладі Ізраїлю, Ірану, Японії, США та нацистської Німеччини, а також як насилля проявляється в мові та науці (Galtung, 1969, p. 162).

Важливе значення для розуміння третього різновиду насилля (структурного) має саме поняття «структура», яке Й. Гальтунг розглядає як модель соціальної взаємодії, у якій люди виконують певні ролі, що є для них звичними. Звідси поняття «структура» є тотожним поняттю соціального інституту, яке прийняте в соціології (Galtung, 2000, р. 106).

Американський економіст Д. Норт розглядає інститути як «правила гри», структуру взаємодії, яка керує та обмежує відносини між індивідами. Вони включають як формальні норми у вигляді правил та приписів (наприклад закони), так і неформальні (наприклад звичаї, традиції), а також цінності, які розділяють індивіди та засоби примусу та виконання цих правил та норм (Норт, 2011, с. 58-59).

Очевидно, що інститути відіграють важливу роль в організації суспільного життя. Однак соціальна структура, зіткана з мережі соціальних інститутів, може стати перешкодою на шляху задоволення базових людських потреб.

Отже, це така форма насилля коли соціальна структура (соціальний інститут) стає перешкодою на шляху задоволення базових людських потреб. Й.Гальтунг характеризує структурне насилля як таке, що є неусвідомленим, звичним, до якого залученим може бути будь-хто (Galtung, 2000, р. 102).

Якщо пряме насилля є видимим та руйнівним, з наміром завдати шкоди, то структурне цього не передбачає, проте може бути не менш руйнівним ніж пряме насилля. Вчений цю думку аргументує прикладом, стверджуючи, що 12 мільйонів дітей у всьому світі щорічно помирають від недоїдання, тоді як близько 9 мільйонів загинули протягом Другої світової війни. Структури, пише далі Гальтунг, є насильницькими стосовно тіла, свідомості та духу. Вони пригнічують, експлуатують, відчужують. Деякі структури, як от рабство, колоніалізм, патріархат, є особливо жорсткими і консервативними (Galtung, 2000, р. 107).

Вчений виділяє два види структурного насилля – вертикальне та горизонтальне. До першого підтипу він відносить репресії (політична влада),

експлуатацію (економічна влада) та відчуження (культурна влада). Горизонтальне структурне насилля трапляється тоді, коли люди, що хочуть жити разом, утримуються окремо, а люди, що хочуть жити окремо, утримуються разом. Дані структури перешкоджають задоволенню таких потреб, як свобода, добробут та ідентичність (Galtung, 2000, p.106).

Основні людські потреби це виживання, добробут, ідентичність, та свобода. Їх заперечення – смертність, захворюваність, відчуження і репресії є проявами структурного насилля (Galtung, 1990, p. 292).

III. Ступінь розробки проблеми

Й. Гальтунг є не єдиним дослідником, хто емпірично досліджував його прояви. Так, канадські вчені Гернот Кьолер та Норман Елкок одні з перших почали емпірично вивчати насилля. Вчені стверджують: „ ...кожного разу коли люди зазнають шкоди, каліцтва чи вбивства через бідність та несправедливі соціальні, політичні та економічні інститути, системи чи структури, тоді має місце структурне насилля” (Kohler, Alcock, 1976, p. 343). В основі їхнього дослідження показники середньої тривалості життя (life expectancy). Рівень структурного насилля в різних країнах світу вони визначають через дві моделі – шведську та егалітарну, як різницю між середньою (очікуваною) тривалістю життя в Швеції станом на 1965 рік (74,7 роки) чи егалітарною моделлю (68,3 роки), яка присутня в інших країнах. Вимірювання відбувалося за спеціальною формулою, що включає кількість населення (P_n) та очікувану тривалість життя в певній країні світу (E_n), очікувану тривалість життя у Швеції (E_s) чи егалітарну (гіпотетичну) тривалість життя (c^*). На основі емпіричних показників вчені виділяють країни, які належать до «багатої Півночі» чи «бідного Півдня» (Kohler, Alcock, 1976, p. 343-356).

Подібні завдання ставляться у дослідженні Торда Хьовіка «Демографія структурного насилля», що вийшла роком пізніше (1977 р.). Окрім поняття середньої тривалості життя та кількості населення, автор вносить додаткові

змінні для аналізу цього феномену. Зокрема пояснює як потенційне збільшення очікуваної тривалості життя пов'язане з річною кількістю смертей та загальним рівнем смертності у всьому світу та окремих регіонах на той період часу (Høivik, 1977, p.59-73).

З більш сучасних досліджень слід звернути увагу на роботу Кетлін Хо «Структурне насилля як порушення прав людини», у якій вона розглядає абсолютну бідність як прояв структурного насилля у цілому світі. Авторка, посилаючись на працю Т.Погге, відзначає, що майже кожна п'ята людина (на 2003 р.) жила менше ніж на один долар у день. У статті зазначається, що саме бідність створює перешкоди на шляху задоволення основних людських потреб і наводить конкретні приклади: 815 мільйонів людей недоїдають; 1,1 мільярда людей не мають доступу до безпечної води; понад 880 мільйонів людей не мають доступу до основних медичних послуг; приблизно третина всіх смертельних випадків людей, близько 50000 на день, пов'язана із бідністю, якій легко запобігти завдяки кращому харчуванню, безпечній питній воді, вакцинам, дешевим пакетам для регідратації та антибіотиків (Ho, 2007, p.5-7). Якщо питання зв'язку конфліктів і насилля потрапляли до уваги дослідників (Мацієвський, 1995, 1996, 2000), то емпіричне вивчення структурного насилля залишається поверхневим, а в Україні взагалі відсутні емпіричні дослідження цього явища.

IV. Дизайн дослідження

Предметом дослідження є соціально-економічні, політичні та культурні прояви структурного насилля в незалежній Україні.

Мета дослідження полягає у тому, щоб шляхом емпіричного аналізу основних макроекономічних та макросоціальних показників виявити основні прояви структурного насилля в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- 1) на основі аналізу академічної та аналітичної літератури описати різновиди насилля, виділити основні підходи до його вивчення у соціальних науках.
- 2) реконструювати базові поняття теорії насилля Й. Гальтунга;
- 3) визначити соціально-економічні, політичні та культурні показники структурного насилля та виявити їх прояви в Україні.
- 4) виявити прояви структурного і культурного насилля в Україні.

Дані і методи

Джерельною базою першого та другого розділів дослідження (теоретична частина) є академічні тексти з питань проблематики насилля та оригінальні праці Й. Гальтунга. Джерельною базою третього розділу (емпірична частина) є статистичні дані міжнародних організацій та звіти вітчизняних та міжнародних соціологічних, соціально-економічних та політичних досліджень з відповідної тематики, а також відповідні документи українських і та міжнародних ЗМІ.

В основі дослідження є метод вивчення окремих випадків (case-study) на прикладі України. З допомогою цього методу ми перевіряємо теорію насилля і доповнюємо її новими аспектами (інформаційним / медійним насиллям). У роботі також використовується порівняльний та інституційний методи, а також логічні (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та емпіричні методи (спостереження, аналіз документів).

Визначення змінних і формулювання гіпотез

Насилля – навмисне застосування фізичної сили чи влади, реальне чи у вигляді погрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи, групи осіб або спільноти, результатом якого є (або існує високий ступінь ймовірності цього) тілесні пошкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку чи різного роду збиток (ВООЗ, 2003, с.5)

Пряме насилля – відображає поведінку, яка загрожує життю, або зменшує здатність людини задовольняти основні свої потреби (Galtung, 2000, р. 102).

Структурне насилля – така форма насилля коли соціальна структура (соціальний інститут) стає перешкодою на шляху задоволення базових людських потреб (Galtung, 2000, р. 107).

Культурне насилля – ті аспекти культури, що виражаються релігією та ідеологією, а також мовою, мистецтвом, наукою, що можуть бути використані для виправдання або ж легітимації прямого чи структурного насилля (Galtung, 1969, р.167).

Конфлікт – це ситуація у якій суб'єкти мають несумісні цілі (Galtung, 1996, р.172).

Негативний мир – відсутність прямого колективного насилля при збереженні структурного його прояву, що не вирішує причину виникнення конфлікту (Galtung, 1969, р. 18).

Позитивний мир – відсутність як прямого так і структурного колективного насилля, стан співпраці та інтеграції між соціальними групами (Galtung, 1969, р. 18).

Основні тези

Т.1: Вирішення збройного конфлікту на Донбасі у середній перспективі можливе шляхом досягненням «негативного миру» (у термінології Й. Гальтунга).

Т.2: Економічна експлуатація (ЕЕ) громадян України є одним з проявів структурного насилля. ЕЕ проявляється у високих показниках бідності, низьким рівнем заробітної плати, падінням ВВП держави, скороченням чисельності середнього класу в Україні.

Т.3: Неєфективна сукупність інститутів (гібридний режим) дозволяє правлячим елітам отримувати ренту не вдаючись до прямого політичного насилля. Такий тип режиму є в інтересах еліт і вони будуть його підтримувати доки в Україні не відбудеться якісне оновлення політичного класу.

Т.4: Культурне та інформаційне насилля, яке здійснюється олігархічними засобами масової інформації, гальмує формування громадянської ідентичності українців, а також підриває безпеку держави в умовах незакінченої війни з Росією.

VI. Очікувані результати

На основі визначених показників виявити прояви структурного і культурного насилля в Україні.

Вибрана література

Вальд, Б. Список найбагатших та найбідніших країн Європи: Люксембург та Україна очолили топи. Український капітал. (2020). Режим доступу:

<https://ucap.io/list-of-richest-and-poorest-countries-in-europe/1/>

Всемирная организация здравоохранения (2003). Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Этьенна Г. Круга и др./ Пер. с англ. М: Издательство «Весь Мир», 376 с.

В Україні живе 37,3 мільйона осіб – оцінка уряду. Економічна Правда. (2020). Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/23/7238191/>

Мацієвський, Ю. (2005). Між авторитаризмом та демократією: політичний режим в Україні після „помаранчевої революції”. Політичний менеджмент №5, с.22. Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9641/02-Matsievski.pdf?sequence=1>

Мацієвський, Ю. (2016). *У настиці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014)*. Чернівці: Книги - XXI.

Мацеевский, Ю. (2018). В ловушке гибридности: политический режим в Украине после революции 2014 года. *Полис. Политические исследования* №1. С. 96-115. Режим доступу: <https://www.politstudies.ru/files/File/2018/1/Polis-2018-1-Matsiyevsky.pdf> DOI: [10.17976/jpps/2018.01.07](https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.07)

Мацієвський, Ю. (2019). Внутрішній конфлікт чи прихована агресія: академічна дискусія і експертні оцінки війни на Донбасі. *Політичне життя*, 2, 55-68. Режим доступу: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/7312> DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.2.9>

Маціевский Ю. В. (2011). Псевдо, квази или полу: какой политический режим формируется в Украине? // *Ойкумена*. № 8. – С. 128-145. Режим доступу: https://eprints.oa.edu.ua/1723/1/oikoumene_2011_8_matsievsky%20%281%29.pdf

Мацієвський, Ю. (2000) Вивчення миру та регулювання конфліктів: новий напрямок соціогуманітарних дисциплін. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка», Т. I. – С. 46-50.

Мацієвський Ю. (2000). Конфліктологія: що та як вивчати // *Людина і політика*, №1, – С .25-30.

Мацієвський Ю. В. Теорія конфлікту: історико- політологічний аналіз [Текст]: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01 /; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. - Львів, 1996. - 24 с.

Мацієвський Ю. (1995). Деякі проблеми теорії конфліктів та насильства // *Генеза*. № 3.

Міжнародна організація з міграції (МОМ). Представництво в Україні. Міграція в Україні. Факти і цифри (2013). Режим доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/ukr_ff_f.pdf

Міністерство освіти і науки України. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству. (2018). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729-18>

Мостова Ю., Рахманін С. Чому українці покидають свою країну. Дзеркало тижня (2018). Режим доступу: https://zn.ua/ukr/internal/krovotecha-chomu-ukrayinci-pokidayut-svoyu-krayinu-267394_.html

Центр Разумкова (2020). Оцінка громадянами ситуації в країні, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (жовтень–листопад 2020р.). Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka->

[gromadiany-sytuatsii-v-kraini-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r](https://www.gromadiany.com.ua/ua/analizy/elektoralni-orientatsii-gromadian-zhovten-lystopad-2020r)

Норт Д., Уолисс Д., Вайнгайт Б. (2011). Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, Р. Расковой. М.: Изд. Института Гайдара, с.58-59.

Україна „пасе задніх” у світовому рейтингу процвітання. Економічна Правда. (2017). Режим доступу:

<https://www.epravda.com.ua/news/2018/02/5/633749/>

Україна за рівнем корупції дорівнялась до Росії й Ірану. Економічна Правда. (2017). Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/25/7133397/>

Україна посіла 96 місце у світовому рейтингу процвітання. Економічна Правда (2019).

Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/11/26/654129/>

Україна піднялась в індексі сприйняття корупції. Українська Правда. (2021). Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/28/7281469/>

Galtung, J. (1969) Violence, Peace, and Peace Research. Journal of Peace Research, Vol. 6, No. 3, 167-191.

Galtung, J.(1990). Cultural Violence. Journal of Peace Research, Vol. 27, No. 3.

Galtung, J.(1996). Peace by Peaceful Means. Peace and Conflict, Development and Civilization. Sage Publications.

Galtung, J. (2000) 'Conflict Transformation by Peaceful Means (The Transcend Method)', participants' and trainers' manual, United Nations Disaster Management Training Programme, Geneva.

Høivik, T. (1977) The Demography of Structural Violence. Journal of Peace Research, Vol. 14, No. 1, pp. 59-73.

Ho, K. (2007). Structural Violence as a Human Rights Violation. Essex Human Rights Review Vol. 4 No. 2 , P.1-5

Transcend International. Johan Galtung Founder of Transcend International (2021). Retrieved from: <https://www.transcend.org/galtung/#bio>

Kohler, G., Alcock, N. (1976). An Empirical Table of Structural Violence. Journal of Peace Research, Vol. 13, No. 4, 343-356

Matsiyevsky Y. (2012) Informal Institutions in Hybrid Regimes: The Case of Ukraine. Retrieved from:

https://iseees.berkeley.edu/sites/default/files/Matsiyevsky_fr.pdf

Matsievsky, Y. (2017). Old Political Habits Die Hard in Ukraine. PONARS Eurasia Policy Memo No.473, 1-6. Retrieved from:

<https://www.ponarseurasia.org/memo/old-political-habits-die-hard-ukraine>